

УДК 911.3

Швець О.О.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Фізико-географічна та соціально-економічна характеристика стану туристично-рекреаційної сфери у Вінницькій області

Стаття присвячена основним аспектам сучасного стану туристично-рекреаційної сфери господарства. На основі опрацьованих матеріалів проаналізовано рівень освоєння рекреаційних ресурсів, розглянуто мережу рекреаційних та туристичних закладів Вінницької області. Актуальність статті зумовлена сучасними дослідженнями в цій галузі науки, які пов'язані з вимогами населення регіону до розвитку сфери відпочинку, оздоровлення і відновлення фізичних сил в умовах надмірної завантаженості при швидкому і насиченому темпі життя. Для написання статті опрацьовано статистичні матеріали, що стосуються туристичних потоків, туристичного навантаження, соціального забезпечення населення, та розподілу туристично-рекреаційних об'єктів по групах, їх функціональний стан, спеціалізацію, завантаженість рекреантами та туристами, орієнтація на певні вікові групи. На основі цих матеріалів визначено географію різних туристично-рекреаційних об'єктів, соціально-економічну складову функціонування галузі, можливості використання рекреаційних ресурсів та здійснення туристичної діяльності населенням в умовах теперішніх економічних можливостей. Представлено перспективні напрями можливих туристично-рекреаційних потоків, зокрема, можливості розвитку зеленого туризму, охарактеризовано основні напрями програми розвитку туризму у Вінницькій області на найближчі кілька років з урахування фізико-географічних умов території та економічних процесів у регіоні.

Ключові слова: рекреація, санаторно-курортні заклади, регіонально-рекреаційний комплекс, туристичні потоки, туристично-рекреаційний потенціал.

Швец О.А. Физико-географическая и социально-экономическая характеристика состояния туристско-рекреационной сферы в Винницкой области. Статья посвящена основным аспектам современного состояния туристско-рекреационной сферы хозяйства. На основе проработанных материалов проанализированы уровень освоения рекреационных ресурсов, рассмотрены сеть рекреационных и туристических заведений Винницкой области. Актуальность статьи обусловлена современными исследованиями в этой области науки, которые связаны с требованиями населения региона к развитию сферы отдыха, оздоровления и восстановления физических сил в условиях чрезмерной загруженности при быстром и насыщенном темпе жизни. Для написания статьи обработано статистические материалы, касающиеся туристических потоков, туристической нагрузки, социального обеспечения населения, и распределения туристско-рекреационных объектов по группам, их функциональное состояние, специализацию, загруженность рекреантами и туристами, ориентация на определенные возрастные группы. На основе этих материалов определено географию различных туристско-рекреационных объектов, социально-экономическую составляющую функционирования отрасли, возможности использования рекреационных ресурсов и осуществления туристической деятельности населением в условиях нынешних экономических возможностей. Представлены перспективные направления возможных туристско-рекреационных потоков, в частности, возможности развития зеленого туризма, охарактеризованы основные направления программы развития туризма в Винницкие области на ближайшие несколько лет с учетом физико-географических условий территории и экономических процессов в регионе.

Ключевые слова: рекреация, санаторно-курортные учреждения, регионально-рекреационный комплекс, туристические потоки, туристско-рекреационный потенциал.

Shvets O.O. Physical-geographical and socio-economic characteristics of the condition of tourism and recreation in Vinnytsia region. The article focuses on the main aspects of the modern state of tourist and recreational sphere of the economy, its physical-geographical and socio-economic characteristics based. On researched literature and online resources the estimation of the level of development of natural recreational resources of the region, considered a network of recreational, tourist

and educational establishments of Vinnytsia region, analyzed previous studies on this issue. The relevance of the article due to the modern research in this field of science associated with the requirements of the region's population to the development of rest, recreation and recovery under conditions of excessive load at a fast and intense pace of life. For writing the processed statistical material relating to tourist flows, tourist burden, welfare of the population, and the distribution of tourist and recreational groups of objects, their functional status, specialization, workload recreantly and tourists, focus on certain age groups. On the basis of these materials determined the different geography of tourist and recreational facilities, socio-economic component of the functioning of the industry, the possibility of the use of recreational resources and implement tourism activities population in the context of the current economic opportunities that are associated with a reduction in the average wage in the area. The article presents the indicators of the number of tourists and holidaymakers and the income from them flows in comparison with previous years, and analyzed the reasons of such dynamics. Attention is drawn to the prevalence in the structure of health institutions and children's camps and their regions of greatest proliferation that is associated with caring for the younger generation, the development of new tourist and recreational routes, historic and cultural sites with the aim of promoting inbound and domestic tourism. In the text the patterns of development of the cognitive recreation, the impact of tourism on other sectors of the economy that can be an important factor for improving the quality of life in Vinnytsia region, creating new jobs and competitiveness in the international market with the development of industry in innovative ways. Presents future possible directions of tourist-recreational flows, in particular, the development of green tourism, describes the main directions of the program of development of tourism in Vinnytsia region for the next few years given the geographical conditions of the territory and economic processes in the region offered optimal variants of organization of tourist activities in the area. Indicated the future prospects in scientific research, mentioned about the cultural aspects of Vinnytsia region, bears the scientific, moral, and aesthetic benefit from their study.

Key words: recreation, spa facilities, regional recreational complex, tourist flows, tourist and recreational potential.

Наявність проблеми. Розвиток рекреації та туризму у сучасному суспільстві є невід'ємним чинником розширеного відтворення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини. Рекреація має важливе значення як для окремого індивідуума, так і для держави загалом. На рівні держави це визначається тим, що населення входить в склад виробничих сил суспільства. За оцінками спеціалістів нині природні рекреаційні ресурси України вико ристовуються всього лиш на 25 % [2, с.19, 5].

До структури санаторно-курортних закладів України входять: будинки відпочинку – 62%; пансіонати – 1%; санаторії – 15%; санаторії-профілакторії – 11%; бальнеологічні і грязелікарні – 8%; пансіонати з лікуванням – 2%; курортні поліклініки – 1% [2, с.21].

Важливим є те, що туризм і рекреація сприяють кращій зайнятості населення (собівартість створених робочих місць є одною із найнижчих в порівнянні з іншими галузями економіки). Однак, вони залежать від економічних можливостей населення, які безпосередньо пов'язані з економічними процесами в країні – будь-які коливання у фінансовій стабільності населення відбиваються на розподілі сукупних витрат. Наприклад, за новими даними Головного управління статистики у Вінницькій області мережа суб'єктів туристичної діяльності станом на 2014 рік становила 69 одиниць, що на 9,2% менше ніж у 2013 році, а дохід від надання туристичних послуг у 2014 році становив 13,0 млн. грн, що на 2,2% менше порівняно з попереднім роком. Кількість туристів – громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності зменшилась порівняно з 2013 роком на 29,9% і становила 20,7 тис. осіб [4, с.30].

Аналіз наявних досліджень. Вінниччина виступає одним із найперспективніших регіонів у сфері розвитку туризму і рекреації. Це сприяє тому, що активно проводяться дослідження та оцінка рекреаційних ресурсів

території, туристичного навантаження і використання туристично-рекреаційних ресурсів місцевим населенням. Багатоаспектними в цьому напрямі є дослідження сучасних фізико- та економгеографів, зокрема особливою ґрунтовністю вирізняються праці Денисика Г.І, Воловика В.М., Ігнатенка О.М., Преображенського В.С., Дутчака С.В., Масляка П.О., Чернової Г.В., Фоменка Н.В., Левицької І.В. та ін.. В них розглядаються основні аспекти формування рекреації як в Україні, так і на Вінниччині, зокрема історичні етапи та сучасний стан сфери відпочинку і оздоровлення, аналізуються наявні ресурси та можливості їх використання, розкривається сутність соціально-економічних характеристик туристичних потоків у регіоні, місце санаторно-курортної сфери та туризму у господарському комплексі загалом.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо забезпеченості рекреаційними ресурсами та їх використанням, важливим питанням залишається підвищення ефективності розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури. Найширше ці питання вирішує низка таких провідних науковців, як Бутко М.П., Герасимчук З.В., Долішній М.І., Мазур Ф.Ф., Орлатий М.К., Топчієв О.Г., Смолій В.А., Саблук П.Т. та інші.

Мета – розглянути та проаналізувати сучасний стан туристично-рекреаційних ресурсів Вінницької області, дослідити економічний аспект розвитку туристично-рекреаційної галузі та порівняти його з економічними можливостями населення регіону.

Результати дослідження. *Рекреація на Вінниччині.* Вінниччина має значний рекреаційний потенціал, який є головним фактором розвитку туризму. Природні рекреаційні ресурси включають лісові масиви, заповідні території, мальовничі долини рік Дніпра, Південного Бугу та їх приток, гідромінеральні ресурси Хмільника, лікувальні грязі в околицях Хмільника, Козятина, Липовця. На Вінниччині є чисельні пам'ятники архітектури та історії, меморіальні місця та культові споруди, вікові парки з палацовими ансамблями.

Функціонально-компонентну структуру регіонально-рекреаційного комплексу Вінницької області складають 931 заклад, з яких 30 – лікувальні установи, 809 – заклади оздоровчо-спортивної рекреації, 92 – заклади туризму і пізнавальної рекреації. У структурі територіально-рекреаційного комплексу значно переважають оздоровчі заклади (87%), які спеціалізуються на оздоровчому відпочинку. Ці заклади представлені базами відпочинку (3) та дитячими оздоровчими таборами (806) загальною кількістю 442 місць. В оздоровчих закладах області щорічно оздоровлюється близько 90 тис. осіб (табл. 1) [1].

За результатами соціологічних опитувань потреба у лікуванні та оздоровленні, як переважаючого виду рекреації, характерна для людей віком від 46 до 55 років (52%).

Варто зазначити суттєву перевагу в структурі оздоровчих закладів – дитячих таборів. Найбільша кількість таборів розташована у Вінницькому, Могилів-Подільському, Хмільницькому районах. В межах області розташовано також 3 бази відпочинку, які спеціалізуються на загальнооздоровчому відпочинку. Курортно-лікувальна рекреація на території області представлена 30 лікувальними закладами: 23 – санаторії, 1 пансіонат з лікуванням, 6 – санаторіїв-профілакторіїв, із загальною кількістю місць у місяць максимального заповнення – 6159. У лікувальних закладах області щорічно одержують лікування більше 60 тис. осіб [1]. Рекреаційною зоною області є м. Хмільник з унікальними

Таблиця 1

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади [4]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	разом	у них ліжок, тис.	Разом	у них ліжок, тис.	разом	у них місць, тис.	разом	у них місць, тис.
2000	22	5,2	6	0,4	-	-	3	0,3
2005	21	5,1	6	0,4	1	0,4	3	0,3
2010	21	5,1	6	0,3	-	-	3	0,3
2013	22	5,4	5	0,3	-	-	1	0,1
2014	20	4,5	4	0,25	-	-	1	0,25
2015	20	4,6	3	0,19	-	-	1	0,25

природними рекреаційними ресурсами, де розташована низка санаторіїв: ЦВКС “Хмільник”, МРЦ “Південний Буг”, “Радон”, “Поділля” та ін. Відомі в області та за її межами і такі санаторії, як “Авангард” в м. Немирів, “Сокілець” в с. Сокілець, Немирівського району тощо.

У розміщенні лікувально-оздоровчих закладів Вінницької області можна виділити такі особливості: орієнтація на природні рекреаційні ресурси – мінеральні води, лікувальні грязі, значні лісові масиви та мальовничість території. Розвитку пізнавальної рекреації у Вінницькій області сприяє наявність значної кількості пам’яток історії, архітектури, археології та мистецтва, з них 146 мають державне значення; а також 25 готелей, 25 музеїв та 42 ліцензованих туристичних підприємства. Культурно-розважальний напрям рекреаційної діяльності передбачає ознайомлення з історико-культурними пам’ятками області, відвідування музеїв, фестивалів та інших об’єктів культури.

Туризм на Вінниччині. В області є всі умови та екскурсійні можливості для розвитку туризму, а саме: природна та культурна спадщина, історико-культурний комплекс, городище трипільської культури, пам’ятки архітектури і археології, парки, дендропарки, місця поширення народних ремесел, заказники, пам’ятки природи, бази «зеленого» туризму. Однак, цей потенціал не використовується туристами в достатній мірі, оскільки матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об’єктів не відповідає сучасним вимогам і потребує значних капіталовкладень для переоснащення та модернізації. Найголовнішою запорукою позитивних вражень про область є туристична інфраструктура.

У Концепції соціально-економічного розвитку Вінницької області туризм розглядається як один з пріоритетних напрямів розвитку економіки області: «розвиток туризму як галузі, що здійснює вплив на розвиток багатьох секторів економіки області, збереження і використання її культурно-історичного і природного потенціалу включає:

- розвиток м. Хмільника, як міста-курорту (розвиток рекреаційних ресурсів радонових вод через формування Хмільника);
- розвиток курортно-лікувального бізнесу на базі лікувальних вод Придністер’я (Садковецький, Броницький);
- розвиток екологічного та сільського туризму;
- розвиток туристичних маршрутів історичними місцями Вінниччини;
- розширення інфраструктури для організації туристичних маршрутів;
- створення нових підприємств індустрії розваг;

- формування рекреаційної мережі для задоволення потреби в новій рекреації;
- розбудова культурно-мистецького простору та збереження культурної спадщини;
- здійснення комплексу заходів щодо збереження пам'яток історико-архітектурної спадщини: збереження, поповнення та дослідження музейних колекцій, проведення охоронних археологічних досліджень у зонах видобутку корисних копалин, природних та техногенних катастроф, заохочення комерційного використання пам'яток історико-архітектурної спадщини [6].

Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності може стати важливим чинником для підвищення якості життя в області, створення додаткових робочих місць, наповнення місцевих бюджетів та підвищення авторитету області як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичних ринках (табл. 2). Туристичні послуги у Вінницькій області надають 27

Таблиця 2

Туристичні потоки [4]

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього	Із загальної кількості туристів:			Кількість екскурсантів
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2006	39346	2544	8416	28386	21068
2007	47844	2844	11383	33584	21660
2008	49146	2392	13795	32959	22502
2009	37272	1889	11960	23423	12786
2010	38530	2193	13960	22377	21083
2011	26383	17	13583	12783	10864
2012	25878	52	18064	7762	6946
2013	29606	15	21308	8283	6560
2014	20744	–	14553	6191	1814

ліцензованих підприємств (туроператорів), кількість яких з кожним роком зростає у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» № 2608-VI від 19.10.2010, яким скасовано ліцензування турагентської діяльності.

На сучасному етапі реалізації програми розвитку туризму у Вінницькій області проводиться відповідна робота у напрямі створення нових туристичних маршрутів, зокрема екстремального, культурно-пізнавального, релігійного, спортивно-оздоровчого спрямувань. Туристичними організаціями області, за підтримки управління культури і туризму облдержадміністрації, з метою розвитку внутрішнього та в'їзного туризму розроблено 37 туристично-екскурсійних маршрутів: 17 автобусних, 7 водних, 6 пішохідних, 6 велосипедних та 1 лижний. З метою популяризації внутрішнього та в'їзного туризму, суб'єкти туристичної діяльності пропонують тематичні маршрути місцями, що пов'язані з історичним минулим Вінниччини: "Симфонія Подільських палаців", "Духовна спадщина народу", "Місцями бойової слави", "Музика і Вінниччина", "Літературна Вінниччина" [7].

Актуальним питанням для Вінниччини є розвиток сільського зеленого туризму. З метою визначення перспективних територій для розвитку відповідного

виду туризму управлінням культури і туризму облдержадміністрації здійснюється моніторинг та доповнюється електронна база щодо перспективних господарств з надання туристичних послуг на селі. Забезпечено діяльність 30 садиб, що пропонують комфортне проживання, сімейний відпочинок, народну традиційну кухню, екологічно чисті продукти харчування, цікаве дозвілля. З них 2 садиби мають третю найвищу) категорію системи категоризації сільської нічліжної бази "Українська гостина садиба", 7 садиб мають базову категорію [7].

Для відпочиваючих широко представлені народні промисли: різьба по дереву, гончарство, вишивка, писанкарство, теслярство, лозоплетіння, каменотесний промисел, живопис, кераміка, флористика, лялька-мотанка, гобелен, плетіння.

Основним завданням в розвитку туристичної галузі в області є створення конкурентоспроможного Вінницького турпродукту та розвиток внутрішнього туризму.

Висновки. Вінниччина має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього й зовнішнього туризму, санаторно-курортної рекреації: просторове розташування та рельєф, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. Однак, враховуючи низький рівень доходів населення в області, низький показник зайнятого населення, високий відсоток пенсіонерів та збільшення вартості житлово-комунальних послуг все менша кількість населення спроможна виділити у своєму бюджеті кошти на оздоровлення та відпочинок. Середня заробітна плата в області на початок 2014 року становила – 2 956,00 грн. (\$370), а станом на 01.07.2016 – 4 383,00 грн. (\$176,5), тобто, з початку 2014 року середня заробітна плата по Вінницькій області збільшилась у гривнях на 1427,00 грн., але зменшилась у доларовому еквіваленті на \$193,5 (- 52%).

Належний рівень розвитку цієї туристично-рекреаційного господарства за таких обставин можливий за умови впровадження інноваційних підходів у веденні відповідного бізнесу, що дозволить забезпечити раціональне туристично-рекреаційне використання ресурсів усіх видів та досягти оптимізації фінансових витрат у сфері туризму та рекреації.

1. Чернова Г.В. Територіально-рекреаційний комплекс Вінницької області / Автореф. дис. ... к. географ. н. / Г.В. Чернова – К.: 2007. – 19 с.
2. Кушнірук Ю.С. Рекреація і курортологія: Навчальний посібник / Ю.С. Кушнірук – Рівне: НУВГП, 2012. – 146 с.
3. Соціальний рівень життя населення. Статистичний збірник – В.: ГУСуВО, 2015. – 168 с.
4. Туризм на Вінниччині. Статистичний збірник – В.: Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Вінницькій області, 2015. – 118 с.
5. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
6. Левицька Л.І. Система стратегічного управління розвитком туризму у Вінницькій області в контексті реалізації кластерного підходу / Л.І. Левицька – дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», №12, 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2721>.
7. Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2016-2020 роки. Офіційний сайт Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/web/upravlinnya/web_dumsrr.nsf/web_alldocs/DocCXH8M.
8. Соціально-комунальний паспорт Вінницької області. Сайт «Голос народу», 06.09.2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.golos-narodu.com.ua/shkola-zhkg/item/11228-porivnialnyi-analiz-zarplat-pensii-tsin-na-zhkp-za-2014-ta-2016-roky#.WBJqvy2LTdc>.

1. Chernova H.V. Terytorialno-rekreatsiyni kompleks Vinnytskoi oblasti / Avtoref. dys. ... k. heohraf. n. / H.V. Chernova – K.: 2007. – 19 s.
2. Kushniruk Iu.S. Rekreatsiia i kurortolohiia: Navchalnyi posibnyk / Iu.S. Kushniruk – Rivne: NUVHP, 2012. – 146 s.
3. Sotsialnyi riven zhyttia naselennia. Statystychnyi zbirnyk – V.: HUSuVO, 2015. – 168 s.
4. Turyzm na Vinnychchyni. Statystychnyi zbirnyk – V.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Holovne upravlinnia statystyky u Vinnytskii oblasti, 2015. – 118 s.
5. Levytska L.I. Systema stratehichnoho upravlinnia rozvytkom turyzmu u Vinnytskii oblasti v konteksti realizatsii klasternoho pidkhodu / L.I. Levytska – dnipro-petrovskyi derzhavnyi ahrarno-ekonomichnyi universytet. Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika», №12, 2013. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2721>.
6. Prohrama rozvytku turyzmu u Vinnytskii oblasti na 2016-2020 roky. Ofitsiyni sait Departamentu mizhnarodnoho spivrobitnytstva ta rehionalnoho rozvytku. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.vin.gov.ua/web/upravlinnya/web_dumsr.nsf/web_alldocs/DocCXH8M.
7. Sotsialno-komunalnyi pasport Vinnytskoi oblasti. Sait «Holos narodu», 06.09.2016. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.golos-narodu.com.ua/shkola-zhkg/item/11228-porivnialnyi-analiz-zarplat-pensii-tsin-na-zhkp-za-2014-ta-2016-roky#.WBJqvy2LTDC>.

Подано до редакції 01.09.2016

Рецензент – кандидат географічних наук Л.М. Кирилюк